

UNIVERZA V MARIBORU
PRAVNA FAKULTETA

PETER LENART

DEDNO PRAVO V PTUJSKEM STATUTU
1376 IN 1513

Diplomsko delo

Maribor, 2018

UNIVERZA V MARIBORU
PRAVNA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

DEDNO PRAVO V PTUJSKEM STATUTU
1376 IN 1513

Študent: Peter Lenart
Študijski program: UNI-B1-PRAVO
Študijska smer: Civilno pravo
Mentor: izr. prof. dr. Borut Holcman

Maribor, avgust 2018

KAZALO

1	UVOD	1
2	STATUS PTUJA IN VLOGA PTUJSKIH STATUTOV IZ LETA 1376 IN 1513.....	3
2.1	GOSPODARSKI POLOŽAJ PTUJA.....	3
2.2	UPRAVNA OBLAST	7
2.3	GOSPODJE PTUJSKI.....	10
3	POSEBNOSTI V RAZVOJU CELINSKIH IN PRIMORSKIH MEST	11
3.1	CELINSKA IN PRIMORSKA MESTA	11
3.2	RAZLIKE V STATUTIH IN TESTAMENTIH.....	12
4	VPLIV RECEPCIJE RIMSKEGA PRAVA NA DEDNO PRAVO V PTUJSKIH STATUTIH	13
5	ZNAČILNOSTI USTNIH OPOROK IN PISNIH TESTAMENOV NA PTUJU	16
5.1	SKUPNE ZNAČILNOSTI PISNIH SREDNJEVEŠKIH TESTAMENOV NA PTUJU.....	16
5.2	OPOROKE PTUJSKIH MEŠČANOV	18
6	PREDSTAVITEV POMEMBNIH DEDNIH DOLOČIL IN VRSTE DELITVE DEDIŠČINE	21
6.1	POMEMBNA DEDNOPRAVNA DOLOČILA	21
6.2	VRSTE DELITVE DEDIŠČINE	26
7	SKLEP.....	29
8	VIRI IN LITERATURA.....	32
8.1	VIRI.....	32
8.2	LITERATURA	32

KAZALO SLIK

Slika 1: Prva stran notarskega Praktika.	20
Slika 2: Bratska delitev v saškem zrcalu: starejši deli, mlajši izbira.....	28

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju,izr. prof. dr. Borutu Holcmanu za pomoč in potrpežljivost pri izdelavi diplomskega dela. Zahvaljujem se mami in očetu.

POVZETEK

V diplomskem delu bom predstavil dedno pravo v ptujskih statutih iz leta 1376 in 1513. Statuta sta ena izmed najpomembnejših pravno- zgodovinskih dokumentov iz srednjega veka na naših tleh in v srednjeevropskem prostoru. Podobno kot danes je dedno pravo pomembno vplivalo na prenose premoženja od zapustnika na dediče. Namen naloge je predstaviti praktičnost zapisanega prava, ki ga statuta vsebujeta. Za urejanje dedovanja je bilo dovolj deset členov. S pomočjo ptujskih statotov je v diplomskem delu predstavljena takratna ureditev oblasti, vloga mestnega sodnika in počasno pridobivanje avtonomnosti mesta nasproti mestnemu gospodu -salzburškemu nadškofu z ustanovitvijo mestnega sveta.

Z primerjalno -pravno metodo je ponazorjena razlika med ureditvijo dedovanja v celinskih in primorskih mestih. Pri raziskovanju sem uporabljal domačo strokovno literaturo. S pomočjo pravno-zgodovinske metode je predstavljen razvoj dednega prava v obdobju med nastankom prvega in drugega statuta, ter vzrok za majhno število nepopolnih pisnih testamentov ptujskih meščanov. Rezultat je bil, da je dedovanje večinoma potekalo ustno, prvi ptujski testamenti pa so bili bolj podobni darovnicam, ki so nastali pod vplivom Cerkve. Šele v 16. stoletju dobivajo testamenti meščanov ustrezno obliko in nalogo postavitve dediča.

Kljub temu, da je bilo v Ptujju razvito statutarno pravo in izstopa od ostalih celinskih mest, kjer je prevladovalo privilegijsko pravo, je vloga rimskega prava manj izražena kot v dokumentih obmorskih mest. Tam je bil razvit notariat in takšnega nivoja pravne kulture Ptuj v tistem času ni mogel doseči. Rezultat je bil, da je bilo oporočno dedovanje zapustnika nemogoče v primeru obstoja živih otrok, testamenti pa so imeli namen razdelitev premoženja med bližnje sorodnike. Premoženje zapustnika se je lahko delilo na več načinov, predstavljeni so najpomembnejši, od nedeljivosti premoženja do počasnega razvoja enakopravnosti enako upravičenih dedičev, ki so dedovali po enakih deležih. Neprekinjen razvoj mest je povzročil večje spoštovanje zasebne lastnine in upoštevanje zapustnikove poslednje volje, vendar je bila tudi ob izdaji drugega

Ptujskega statuta leta 1513 ta še vedno omejena. Kot dokaz je predstavljena vsebina ptujskih meščanskih srednjeveških testamentov, ki vsebujejo podoben pogoj za njihovo veljavnost.

Ključne besede: statut, dedno pravo, srednjeveški testamenti, dedovanje, Ptuj.

ABSTRACT

In my diploma paper the law of inheritance in the statutes of Ptuj from 1376 to 1513 is presented. The statutes are one out of the most important legal historical documents from the Middle Age in this region and in Central Europe. Just like today the law of inheritance importantly influenced the transfer of estates from the deceased to the heirs. The purpose of this paper is to present the practicality of the written law which is a part of the statute. For managing the inheritance there were enough ten Articles. With the help of the statutes from Ptuj in my diploma paper the former regulation of the authorities, the role of the town judge and the moderate achieving autonomy of the town to the contrary to the gentleman - the Archbishop of Salzburg with the establishment of the city council is presented.

With the comparative legal method the difference between the regulation of inheritance in continental and coastal towns is illustrated. In the research some national specialized literature was used. With help of a historical legal method the development of the inheritance law in the period from the publishing of the first and second statute is presented and also the reason for a small number of the incomplete written last wills of the citizen from Ptuj. The result was that the inheritance happened orally, the first wills from Ptuj were more a deed of gift which occurred under the influence of the church. Not until the 16th Century the citizen's last wills attained an appropriate shape and task of placing a heir.

In spite of that, that in Ptuj the statute law was developed and emphasized from other continental towns where the privileged law dominated, was the role of the Roman law less expressive than in documents of coastal towns. There was already a notaryship present but it could not reach such a level of legal culture in Ptuj at that time. The result of that was that testamentary succession of the deceased was impossible in case the children are still alive so the last will was used to share the means among the close relatives. The means of the deceased could be divided in many ways the most important one's are presented, from

indivisibility of the means to the slow development of the same entitled heirs who inherited the same amounts. The unstoppable development of the towns caused a stronger respect of private property and the consideration of the last will from the deceased, but this one was still limited at the publication of the second statute of Ptuj in the year 1513. As a proof the content of the last wills from the Middle Age in Ptuj are presented, which contain a similar condition for their validity.

Key words: statute, law of inheritance, Middle Age last will, inheritance, Ptuj

1 UVOD

V diplomskem delu predstavljam Ptujška statuta iz leta 1376 in 1513, njune splošne značilnosti in njuno vlogo na področju dedovanja v tistem času. Dedovanje je v preteklosti enako kot danes zelo pomembno vplivalo na prenos premoženja, ki si ga je ustvaril zapustnik, zato so ti dednopravni odnosi imeli svoj prostor tudi v Ptujških statutih, kjer so bili urejeni v različnih členih. Prvi ptujski statut iz leta 1376 hranijo v Wolfenbüttlu, drugi ptujski statut iz leta 1513 hranijo na Ptuj v Zgodovinskem arhivu. Ptuj je izjema med celinskimi mesti, ker je edino na današnjem slovenskem ozemlju dobilo statut in s tem zapisano pravo že leta 1376. Mesto ni dobilo prava v obliki privilegijev kot ostala celinska mesta, ampak je statutarno pravo urejalo medsebojne odnose, tudi na področju dedovanja. Statut iz leta 1376 ima 195 členov, med katerimi je dednopravnih določb približno deset. Posredno pa se z vprašanjem smrti, dedovanja in varuštva ukvarja več členov. Nekaj izmed njih je prevzetih iz rimskega prava, pomembna pa je tudi vloga Saškega zrcala. Posamezne določbe, ki bi bila avtohtona oziroma izvirna in bi veljala samo za Ptuj ni mogoče najti. Ptujski statut je eden izmed pomembnejših pravnozgodovinskih dokumentov – na osnovi katerega je mogoče ugotoviti, na kakšni stopnji je bilo gospodarstvo tiste dobe. Omogočen je vpogled, kako je bilo življenje urejeno in kakšne sankcije so sledile v primeru kršenja določb in običajnega prava, ki je bilo v statutu zapisano. Prikazana je celotna oblast in ureditev, ki je bila podrejena salzburškemu nadškofu, kateri je bil lastnik in gospodar mesta. V gradu nad mestom na grajskem hribu so živeli gospodje Ptujski, vendar niso bili meščani. Imeli so vlogo zaščitnikov mesta, čeprav so jim meščani prepovedali, da bi se ti bojevali z okoliškimi knezi, ker bi to slabo vplivalo na trgovanje in ustvarjanju dobička meščanov. Mesto so lahko samo branili in mu pomagali v raznih nesrečah. Ohranjenih je nekaj srednjeveških testamentov iz takratnega Ptuja. Majhno število je posledica, da je večino dedovanja potekalo ustno. Testament je imel veljavo le, kadar zapustnik ni imel otrok in nasploh kadar je imel veliko premoženja. Majhno število oporok pomeni, da je bilo dedovanje nekaj povsem običajnega in je bilo zapisano le tisto, kar je predstavljalo posebnosti.

Pri dednem pravu takratnega časa je bil namen izpostaviti majhno število meščanskih oporok, ki je posledica dejstva, da če je zapustnik imel otroke, je bila njegova oporočna svoboda omejena.

S pomočjo domače strokovne literature sem raziskoval, ali je dedovanje urejeno v statutih nekaj povsem normalnega in podobno današnjemu dedovanju. Uporabljal sem pravnozgodovinsko metodo, kjer je dedno pravo (dedovanje) postavljeno v zgodovinski okvir. Upošteval sem razlike med primorskimi in celinskimi mesti in jih ponazoril s pomočjo primerjalno-pravne metode in ugotovitvijo, da je Ptuj v tistem času edino slovensko mesto celinsko mesto s statutarnim pravom, kar mu daje poseben pomen. Med nastankom prvega in drugega Ptujkega statuta je preteklo približno 150 let, kar sem upošteval pri ugotavljanju ali je drugi statut vsebinsko in oblikovno popolnejši ali je le kopija starega statuta.

Metoda indukcije mi je pomagala pri iskanju odgovorov ali je dedovanje, kot je bilo urejeno v mestu, vplivalo tudi na način dedovanja v ostalih predelih podeželja. Pričakoval sem veljavnost zapisanega zakona za vse prebivalce na širšem območju, tudi na vaseh, ki so bile mestu podrejene. Mestno pravo je bilo namenjeno meščanom, ki so s svojim posebnim statusom prebivali znotraj mestnega obzidja. Kljub temu so bila dednopravna določila bolj ali manj univerzalna in je dedovanje izven mesta potekalo na enak način. Pri teh stvareh je imela Cerkev zelo močno vlogo, vsaj v tistem delu, ko je govora o Cerкви kot nosilki rimskopravne tradicije. Dednopravni postopki izven mestnega obzidja niso potekali bistveno drugače.

2 STATUS PTUJA IN VLOGA PTUJSKIH STATUTOV IZ LETA 1376 IN 1513

2.1 GOSPODARSKI POLOŽAJ PTUJA

Marija Hernja Masten v svojem delu »Dva ptujška statuta 1376 in 1513« omenja dva statuta na območju Ptuj. Prvi statut mesta Ptuj je bil izdan leta 1376. Original se od 17. stoletja nahaja v Nemčiji, v knjižnici vojvode Avgusta v Wolfenbüttlu. Faksimile statuta je shranjen v Zgodovinskem arhivu Ptuj.¹

S pomočjo Ptujškega statuta lahko vidimo pravila in pravne norme, ki so bila značilna v tistem obdobju na območju južnega dela dežele Štajerske, njegova obsežnost pa nam pokaže da je v celinskih mestih slovenskega ozemlja to najpomembnejši spomenik srednjeveškega mestnega prava. Ptujško mestno pravo je bilo vzor v tistih mestih, v katerih so bili Ptujški gospodje ali kjer so posredno preko prijateljev z mestnimi gospodi tam bivali. Po obsegu je presegal celo statut mesta Salzburg, ki je bil najpomembnejše mesto salzburških nadškofov.² Marko Kambič v svojem delu »Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem« navaja veljavnost Ptujškega statuta tudi v drugih krajih v Sloveniji, predvsem v Ormožu, Slovenski Bistrici, Brežicah in Krškem.³ Ptujško mestno pravo je subsidiarno veljalo tudi v Celju.⁴

Leta 1513 je nastal drugi ptujški statut. V statutu iz leta 1376 je zanimiva navedba, da je v njem združeno pravo, ki je veljalo vse do leta 1376 in da ne gre za neko novo ureditev, ampak so pravna pravila, ki so sicer že veljala mnogo let prej, urejena v enem sklopu. Teh pravil so se držali in po njih živeli daljše obdobje pred nastankom mestnega statuta. Prvi ptujški statut so Ptujčani napisali sami in

¹ Prim. Marija Hernja Masten, Dva ptujška statuta 1376 in 1513, v: Mestni statut 1376, Ptujško mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 64.

² Povzeto po Marko Kambič, Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI., Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2007, str. 92.

³ Prim. Kambič, 2007, str. 92.

⁴ To mi je povedal prof. Borut Holcman

ga dali leta 1376 potrditi v Nürnbergu, drugega je po ponovni pridobitvi mesta leta 1513, meščanom podelil salzburški škof Lenart iz Hodiš. Vladimir Simič v svojem delu »Ptujski statut iz leta 1376« ugotavlja, da je Salzburški nadškof z razliko od drugih mest, ptujsko mestno pravo samo potrdil, ni pa ga sam postavil.⁵ Za preučevanje pravne zgodovine Slovencev je to eden najpomembnejših aktov, ki so bili izdani na naših tleh.

V statutu je omenjeno, da je statut nastal na željo lipniškega vicedoma Hansa Genschkerja in po spominu meščanov. V 14. stoletju je več salzburških mest dobilo statute, v katerih so bila pravila, ki so si bila sicer podobna z pravili iz sosednjih statutih. Vendar je bilo še vedno preveč razlik, da bi lahko sklepali, da je bilo mestno pravo v salzburških deželah poenoteno. Pravila so si bila sicer po vsebini podobna med posameznimi zapisi mestnih prav. Vladimir Simič izpostavlja trditve prvega izdajatelja Bischoffa, kateri meni, da je bilo mestno pravo takrat nadnacionalno in razlike med mestnimi pravi minimalne, zato tudi v statutih ni najti določb, ki bi bile značilne samo za Ptujski statut.⁶

Ptujski statut je po vsebini obsežnejši celo od statuta mesta Salzburg, ki pa je takrat imel veliko večjo vlogo. Pravni zgodovinarji to pripisujejo dejstvu, da je na Ptujju prebivalo ali se začasno zadrževalo nekaj oseb z veliko pravnega znanja in razumevanja le tega. V statutu je med njimi omenjen Hans Genscher. Bil je lipniški vicedom in ptujski župnik. Na njegovo željo naj bi tudi Ptujski statut nastal.⁷

Pravo, ki je bilo zapisano v Ptujskem statutu je bilo zelo kvalitetno urejeno, kar je omogočalo uporabo statuta tudi v drugih mestih na Štajerskem (Slovenski Bistrici, Brežicah, Krškem) in Kranjskem. Uporaba statuta v drugih salzburških mestih na Štajerskem je povezana tudi z dejstvom, da so bila ta mesta podrejena lipniškemu vicedomu, kateri je bil v večini primerov ptujski župnik. Ptujsko

⁵ Prim. Vladimir Simič, Ptujski statut iz leta 1376, v: Mestni statut 1376, Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 16.

⁶ Prim. Simič, 1997, str. 23.

⁷ Povzeto po Simič, 1997, str. 24

mestno pravo je najbolje poznal in se ga držal.⁸

Za versko življenje na Ptuju so skrbeli predvsem dominikanci in minoriti. Oboji so bili znani po dobrem pridiganju, dominikanci so bili celo ustanovitelji šol, tudi visoke, ki se je nahajala v Brežah na Koroškem. Na Ptuju so pustili neizbrisen pečat. Povezali so mesto, združili ljudi in jih poenotili, opravljali bogoslužje in spoved. Na slovenskem Štajerskem je Ptujška župnija ena izmed najstarejših. Nastanek in začetek delovanja segajo v 9. stoletje, zatem so na naše ozemlje vdrla Ogrji in jo uničili. Leta 977 je Ptuj postal spet Salzburški. Vse pražupnije skupaj s Ptujsko so se dokončno izoblikovale do 12. stoletja. Ptujška pražupnija je dobila sedež v cerkvi sv. Jurija.⁹ Jurij je postal zaščitnik mesta in njegov grb (belo polje z rdečim križem) je še danes simbol mesta Ptuja.

Ptuj je bil dolgo obdobje na meji med nemškim cesarstvom in ogrsko-hrvatskim kraljestvom. Največjo vlogo, da se je meja ustalila vzhodno od Ptuja pripada Frideriku Ptujskemu, kateri jo je s pomočjo križnikov prestavil na območje današnjega Ormoža, Središča in Velike Nedelje. Jože Mlinarič v svojem delu »Ptujška župnija« navaja, da je križnikom v zahvalo pripadala velikonedeljska cerkev, katero jim je zagotovil tudi salzburški nadškof Eberhard II. leta 1236.¹⁰

Za Ptuj je pomembno tudi leto 811, ko je Karel Veliki reko Dravo določil za cerkveno upravno mejo. Ozemlje severno od Drave je pripadlo salzburški nadškofiji, južna stran pa oglejski patriarhiji. Da je ta sistem deloval je salzburški nadškof potreboval pomoč škofov in arhidiakonov (ti so bili tudi župniki). Skrbeli so za nadzor, da je versko življenje potekalo po nadškofovih pričakovanjih.¹¹

V 12. stoletju so se na Ptuju nastanili dominikanci in manjši bratje minoriti. Takrat je bil Ptuj samo še trg, okoli leta 1250 je nastalo obzidje, v nadaljnjih petdesetih

⁸ Povzeto po Simič, 1997, str. 24.

⁹ Povzeto po Jože Mlinarič, Ptujška župnija ter samostana dominikancev in manjših bratov v stoletju nastanka mestnega statuta, v: Mestni statut 1376, Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 39-44.

¹⁰ Prim. Mlinarič, Ptujška župnija, str. 39.

¹¹ Več o tem Mlinarič, Ptujška župnija, str. 40-47.

letih je Ptuj postal mesto. Oboji so prišli na željo gospodov Ptujskih in salzburškega nadškofa Eberharda II., kateri je križnikom obljubil velikonedeljsko župnijo.¹² Dominikanski in Minoritski samostan sta eni izmed najdragocenejših cerkvenih zgradb starega mestnega jedra. Nastala sta s pomočjo dobrotnikov meščanov in številnih plemiških družin, med katerimi izstopajo gospodje Ptujski. V zameno so pričakovali, da bodo duhovniki opravljali molitve za njihove "grešne duše" tudi po njihovi smrti. V darovnicah Cerkvi je velikokrat navedeno, kaj v zameno za podarjeni denar ali posest pričakujejo, grobovi premožnih ljudi so bili dopustni tudi v cerkvah. Grobnica gospodov Ptujskih se je nahajala v dominikanskem samostanu. Rodbina Ptujskih je k ustanovitvi in delovanju obeh samostanov prispevala največ. Ob smrti zadnjega člana rodbine Friderika IX. leta 1438 sta oba samostana dobila obsežna posestva v Halozah.¹³ V obdobju življenja zadnjih dveh Ptujskih gospodov, ko je kazalo na to, da bo rodbina Ptujskih izumrla je nastajala romarska cerkev na Ptujski Gori, ena izmed lepših cerkva nasploh. Ptujju je dala dodaten ugled, vernikom pa mirno postojanko.

Prvi ptujski statut iz leta 1376 vsebuje določbe in pravila, ki so se jih na Ptujju držali že daljše obdobje pred tem. V njem je 195 členov. Statut Ptujja se od podobnih statotov sosednjih mest v širši okolici ne razlikuje bistveno. Statut je potrdil nadškof Pilgrim Puchheim. Pravila so zapisovali in strnili v zbirke z namenom, da je bilo omogočeno normalno življenje, urejeno trgovanje in pošteno dedovanje. Zelo pomembno je bilo vzpostavljanje sejemskega reda in miru. Dobiček in bogastvo meščanov je bilo odvisno od tedenskih in letnih sejmov. V statutu ni veliko olepšav, platnici sta obdani v rdeče usnje, z rdečo barvo so napisana poglavja in začetnice. Drugi ptujski statut je nastal leta 1513 in ima 215 členov. Določbe obeh statotov so približno vsebinsko enake, v drugem statutu so bolj natančne in bolje razložene. Dodanih je dvajset novih členov, nima pa posebnih okraskov, platnici sta obdani v rjavo usnje.¹⁴

Tožba o dediščini je v obeh statutih enako urejena. V prvem statutu se nahaja v

¹² Prim. Mlinarič, Ptujška župnija, str. 43 in 44.

¹³ Povzeto po Mlinarič, Ptujška župnija, str. 46 in 47.

¹⁴ Povzeto po Masten, 1997, str. 64 in 100.

127. členu, v drugem statutu pa v 58. členu. Člena se glasita takole:

»Če nekdo toži drugega za dediščino, kar to (pač že) je, in pristopita oba k dokazovanju, naj se ta pravda izvede v štirinajstih dneh; in dokaz o posesti ima prednost, če ima posest po pravu.«¹⁵

Na vzhodnem delu mesta nastane s prihodom manjših bratov minoritov še en samostan, katerega so zgradili gospodje Ptujski, Pesniški, Walseeji in ptujski meščani.¹⁶ Vinogradništvo in kletarstvo naj bi se začelo razvijati prav na pobudo menihov. Minoritski samostan je bil zgrajen leta 1239 in takrat naj bi bil začetek Ptujске vinske kleti, ki je najstarejša v Sloveniji.

Ptuj je bil naše najstarejše trgovsko mesto. Pod gradom se nahaja današnja Prešernova ulica. Njena pot vodi od dominikanskega samostana do cerkve sv. Jurija. Na obeh straneh ulice so bile takrat hiše najbogatejših trgovcev. Ob cerkvi sv. Jurija se nahaja masiven mestni stolp ki je bil pred požarom okoli leta 1700 še za eno etažo višji, kasneje pa so ga spremenili v zvonik. V času obeh Ptujskih statutov ni imel posebne vloge. Zgrajen je bil samo za to, da je kazal moč in bogastvo Ptujca. Bil je simbol uspešnega gospodarstva.

2.2 UPRAVNA OBLAST

Oblast je v obdobju nastanka Ptujskih statutov pripadala salzburškemu nadškofu. To je moralo biti v statutu izrecno omenjeno. V Ptujskem statutu je opisana in večkrat ponovljena struktura oblasti. Na vrhu je salzburški nadškof kot mestni gospod, sledi mu njegov namestnik in predstavnik na južnem Štajerskem - vicedom. Nazadnje je omenjen mestni sodnik - predstavnik mestnega gospoda v samem mestu. Leta 1513 je Ptuj dobil drugi statut, ki je še obsežnejši in vsebinsko bolj podrobno ureja stvari. Večina določb je prevzetih in natančneje obdelanih.

¹⁵ Ptujski statut, 1, čl. 127. Kos 1, str. 163. Vsebinsko enako: Ptujski statut, 2, čl. 58. Kos 2, str. 111.

¹⁶ Več o tem Stanislav Ojnik, Odsev interesov salzburškega nadškofa, deželnega kneza in Ptujskih gospodov v Ptujskem statutu iz leta 1376, v: Mestni statut 1376, Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Zgodovinski arhiv, Ptuj, 1997, str. 198.

Drugi statut naj bi služil vzpostavitvi stare ureditve, ki je veljala v času prvega statuta, ker so v vmesnem obdobju salzburški nadškofje izgubili oblast v mestu in širši okolici.¹⁷

Oblast na Ptujju se je v takratnih časih delila na različne organe, osebe. Vladimir Simič v svojem delu »Ptujski statut iz leta 1376« opisuje, da je bil najvišji predstavnik kot nosilec oblasti salzburški nadškof. Ta je bil obenem tudi mestni gospod. Njegova funkcija je bila postavljanje ljudi na pomembne položaje, da so lahko v njegovem imenu izvajali oblast, hkrati pa jih je nadziral, če se držijo njegovih navodil. Od mesta je prejemal dajatve in potrjeval mestno pravo.¹⁸

Pod oblastjo salzburškega nadškofa so delovali vicedomi, ki naj bi bili nekakšni uradniki druge stopnje. Njihova naloga je bila upravljanje z deželno knežjim premoženjem imenovanim komornim premoženjem. Njihov urad za premoženje južne Štajerske se je nahajal v Lipnici, blizu Gradca. Bili so kot neke vrste pritožbena instanca - oblastvo druge stopnje v primerih, ko je bila sodba mestnega sodnika nejasna, brez dokazov in izjav prič. Zanimivo je, da je bilo veliko lipniških vicedomov ptujskih župnikov. Iz ptujskega statuta je razvidno, da je bil mestni sodnik izvoljen vsako leto, vendar po navadi večkrat zapored, tudi do njegove smrti. Velikokrat je sodnika nasledil njegov sorodnik, potomec, vendar funkcija sodnika ni bila dedna.¹⁹

Mestni sodnik je takrat imel širše pristojnosti kot jih ima danes funkcija sodnika. Odločal je v sporih, bil je tudi vodja mestne uprave. Simič v svojem delu »Ptujski statut iz leta 1376« navaja, da je mestni sodnik sodil sam ali pa celo skupaj z mestnim svetom. Po avtorjevem mnenju je bila njegova dolžnost prepričati tiste odločitve, ki bi škodile mestnemu gospodu. Mestni sodnik je moral biti v prvi vrsti dober za salzburškega mestnega gospoda, šele zatem se je moral dokazati, da je sposoben urejati mestne zadeve in na koncu da pozna mestno pravo. Če v poznavanju mestnega prava ni bil dovolj več, se je lahko posvetoval z mestnim

¹⁷ Povzeto po Simič, Ptujski, 1997, str. 17.

¹⁸ Prim. Simič, Ptujski, 1997, str. 17 in 18.

¹⁹ Povzeto po Simič, Ptujski, 1997, str. 18.

svetom. Sodnika je volil mestni svet, zato je sodnik predstavljal neke vrste organ, ki ga je izvolilo mesto. Vendar je mesto Ptuj imelo zelo malo avtonomije, kljub veliki gospodarski moči, ki je bila posledica nenehnega razvoja trgovine in obrti. Salzburški nadškofje so imeli željo avtonomnost mest zmanjšati na minimum, večino nalog pa je dobil mestni sodnik, ki je med drugimi obveznostmi, ki jih je imel, pobiral tudi davke in opravljal inšpekcijske preglede, vendar vse v dobrobit oblastnika - mestnega gospoda.²⁰

Mestna avtonomija se je razvila po bojih z mestnim gospodom, ki je imel v mestih vso oblast v svojih rokah. V habsburških dednih deželah je deželni knez imel v začetku tudi v mestu svoje uradnike, med katerimi je bil najpomembnejši mestni sodnik. Šele v 14. stoletju je večina štajerskih avstrijskih mest dobila mestni svet. Tako se je začela širiti mestna avtonomija in odtelej so o lastnih stvareh v mestu odločali ljudje oziroma funkcionarji, ki so si jih postavili sami. Na začetku Ptujskega statuta iz leta 1376 so sodniki tudi poimensko naštet. Mestni sodnik je z razliko od mestnega sveta bil funkcionar salzburškega nadškofa-mestnega gospoda. Bil je njegov uradnik, za njegov račun je pobiral razne dajatve in predpisoval globe.²¹

Mestni sodnik je tesno sodeloval z mestnim svetom. Mestni svet je bil najpomembnejši organ mestne avtonomije. Člane mestnega sveta so imenovali sami mestni svetniki. V statutu so člani celo poimensko naštet, čeprav so na dnu lestvice po pomembnosti skupaj z mestnim pisarjem. Mestnih svetnikov naj bi bilo osem, se pa v statutu navajajo strožje zahteve glede funkcije svetnika, ki je moral za razliko od mestnega sodnika natančno poznati mestno pravo in ga znati uporabljati.²²

²⁰ Prim. Simič, 1997, str. 19.

²¹ Več o tem Simič, 1997, str. 20.

²² Povzeto po Simič, Ptujski, 1997, str. 20.

2.3 GOSPODJE PTUJSKI

Ptujčani so se v obdobju dveh ptujskih statutov najbolj bali novih vojn in spopadov, kar bi imelo negativne vplive na njihovo trgovino. V statutu je bilo določeno, naj gospodje Ptujski, ki so živeli v gradu nad mestom ne začnejo nobenih spopadov ali vojne proti deželnemu knezu in drugim sosedom, razen proti Madžarom, kateri so bili takrat največja grožnja. Vladimir Simič v svojem delu meni, da so se meščani takrat najbolj bali nevarnosti medsebojnega obračunavanja med zemljiškimi gospodi- fajd, katere bi negativno vplivale na njihovo trgovino.²³ Gospodje Ptujski so bili tisti čas zelo ugledni in njihov vpliv se je vedno bolj povečeval. Svojo moč so dokazovali v številnih sporih, zelo spretni pa so bili tudi na področju porok in ženitev, kar jim je velikokrat prineslo koristi. Na žalost se je njihova rodbina končala zelo žalostno, s smrtjo in trpljenjem zadnjih dveh ptujskih gospodov.

Gospodje Ptujski so imeli zelo nenavadno dolžnost. Morali so gostiti in prepustiti grad nadškofu, kadar je ta s svojimi ljudmi prišel v mesto, ker so gospodje Ptujski spadali pod njegovo oblast, bili so neke vrste tujci in niso imeli status meščanov. Kadar je prišel v mesto nadškof, ni bival na stroške mesta ampak na stroške gospodarja, tisti, ki imajo grad - to so gospodje Ptujski. Tudi plemiči niso bili meščani, čeprav so imeli hiše v mestu.²⁴

Leta 1315 je bil na Ptujju ustanovljen mestni špital. Peter Klasinc v svojem delu »Meščanski špital v Ptujju« navaja, da so bili njegovi ustanovitelji gospodje Ptujski, kateri so mu namenjali sredstva za njegovo delovanje. Nahajal se je v dravski ulici v enonadstropni stavbi, v kateri je danes glasbena šola. Po avtorjevem mnenju je bil mestni špital pomembna socialna ustanova, v kateri so poskrbeli za ostarele in revne ljudi. Vodil ga je špitalski mojster (Spitalmeister), kateri je bil pod nadzorom mestnega sveta.²⁵

²³ Prim. Simič, Ptujski statut iz leta 1376, 1997, str. 21.

²⁴ Povzeto po Simič, Ptujski, 1997, str. 21.

²⁵ Prim. Peter Klasinc, Meščanski špital v Ptujju, v: Ptujski zbornik IV, Založba Obzorja, Maribor 1975, str. 170.

3 POSEBNOSTI V RAZVOJU CELINSKIH IN PRIMORSKIH MEST

3.1 CELINSKA IN PRIMORSKA MESTA

Ptujski statut izdan leta 1376 in drugi razširjen statut iz leta 1513 sta po mnenju Marka Kambiča povezana z rimskim pravom. Avtor v svojem delu opozarja, da se je recepcija rimskega prava na Primorskem začela okoli 12. stoletja, v celinskem delu Slovenije pa po letu 1300. Celinska mesta so večino srednjega veka zaostajala na pravnem in gospodarskem razvoju za primorskimi. Primorska mesta so se v okviru Beneške republike nahajale bližje severno-italijanskim univerzam, ki so bile v 13. stoletju center pravnega razvoja.²⁶ Veliko pravnikov, ki so se seznanili z določbami rimskega prava in jih preučevali, so ta znanja prenesli v druge kraje.²⁷ Kasneje je pomembno področje, kjer so se Slovenci izobraževali postal Dunaj, šele po letu 1700 Ljubljana.

Velik del slovenskega ozemlja je v tistem času spadal pod avstrijske dežele, katere so bile del Svetega rimskega cesarstva. Za obmorska mesta je bilo takrat značilno, da so imela pisane statute, pisano pravo, v nasprotju z celinskimi mesti, kjer je prednjačilo privilegijsko pravo. Mesta so v notranjosti dežel nastajala z dovoljenjem gospoda na omejenem teritoriju. Obmorska mesta pa so se razvijala tam, kjer so bile naselbine že v poznoantičnih časih. Za njih velja, da je kontinuiteta iz rimskih časov intenzivnejša, k mestom pa je spadalo tudi širše zaledje. Za celinska mesta pa je bilo značilno, da so se držala manjšega teritorija, ki ga je določil zemljiški gospod.²⁸

Ptuj je mestno pravo dobil v obliki statuta -zapisanega prava in ne privilegijev in zato izstopa med ostalimi celinskimi mesti. Mesto je bilo posebno tudi po tem, da

²⁶ Prim. Kambič, 2007, str.76 in 84.

²⁷ Več o tem Kranjc, Sledovi rimskega prava v Ptujem statutu, v: Mestni statut 1376, Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Zgodovinski arhiv, Ptuj, 1997, str. 217-220.

²⁸ Povzeto po Sergij Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana, 1996, str. 152-154 in Kambič, 2007, str. 76, 80 in 84.

mu je pripadala posebna skladiščna pravica, zato je tranzitno blago, ki je potovalo skozi Ptuj, moralo biti nekaj časa naprodaj v mestu. Kot tudi v drugih mestih je za Ptuj veljalo načelo prisilnosti ceste, zato se nihče z trgovskim blagom ni smel ogniti mestu. Načelo obmilja pa je prepovedovalo, da bi se kdorkoli ukvarjal z obrtjo v okolici mesta.

3.2 RAZLIKE V STATUTIH IN TESTAMENTIH

Primorska mesta v Sloveniji so celotno obdobje srednjega veka bila gospodarsko močnejše razvita, razcvet trgovine, pa je povzročil, da se je učeno pravo tudi hitreje širilo. Prvi primorski statuti so nastali stoletje prej kot Ptujski, najstarejši je Piranski statut iz leta 1274, čeprav so njegovi zametki nastajali že v 10. stoletju. Kambič opozarja da je bila kontinuiteta rimskega prava na tem območju izrazito močnejša, ohranjene notarske knjige pa pričajo, da je bila pravna kultura na višjem nivoju od takratnih celinskih mest. Ta so zaostanek zmanjševala vse do 15. stoletja, za kar so zaslužni izobraženi pravniki, kateri so učeno pravo prenašali iz kraja v kraj.²⁹

Tudi oporoke so začele na Primorskem nastajati mnogo prej, že v 12. stoletju in so se jasno razlikovale od darovnic. Poznali so lastnoročne oporoke, skrivne oporoke, katerih vsebina je bila razkrita po smrti zapustnika in javne oporoke, ki jih je sestavil notar.³⁰ V srednjem veku so ljudje največkrat obsežno premoženje pridobili s pomočjo dedovanja. Trgovina se je začela razvijati, blagovna menjava se je večala, vendar pa je večje enote premoženja povprečen človek pridobil z dedovanjem.

²⁹ Prim. Kambič, 2007, str. 84.

³⁰ Povzeto po Kambič, 2007, str. 80.

4 VPLIV RECEPCIJE RIMSKEGA PRAVA NA DEDNO PRAVO V PTUJSKIH STATUTIH

Najbolj zaslužni za širitev rimskega prava na ozemlje današnje Slovenije in sosednje Avstrije so bili študentje, ki so obiskovali pravni fakulteti v Padovi in Bologni, kasneje tudi na Dunaju. V 13. stoletju se je znanje in vsebina rimskega prava razširila na področje cerkvenih sodišč, kasneje pa so na teh temeljih nastala tudi druga sodišča. V cerkvenem pravosodju se je izoblikoval rimsko-kanonski postopek v 13. stoletju. V tistem času se je v razvitih trgovskih mestih, kot sta Trst in Gorica že oblikoval civilni postopek, kateri je vsebinsko bil podoben rimskemu.³¹

Razvita primorska mesta so bila ves čas svojega pravnega razvoja pred celinskimi mesti današnjega slovenskega ozemlja. Nahajala so se bližje severno-italijanskim univerzam in vpliv rimskega prava, ki so ga širili učeni pravniki in študentje je bil močnejši. Recepcija rimskega prava je bila obsežnejša, tudi pojav kontinuitete (neprekinjene veljave rimskega prava) je bil ponekod viden, kar za celinska mesta ne velja. Primorska mesta so takrat spadala pod Beneško republiko, hiter razvoj trgovine je pripomogel k pestremu gospodarskemu življenju. Na primorskem je bil zelo razvit notariat, ohranjene so ostale številne notarske knjige-imbreviature.³²

Vlogo rimskega prava v Ptujskem statutu je najobsežnejše opisal prof. Janez Kranjc. V statutu najdemo nekaj določb, ki so si po vsebini podobne z določbami rimskega prava. Veliko je tudi takih, ki se od rimskega prava razlikujejo zaradi ozemeljske pripadnosti in upoštevanja krajevnih običajev. Tiste določbe, ki kažejo na recepcijo rimskega prava na naših tleh so po mnenju J. Kranjca rezultat hkratnega študiranja prava študentov, ki so kasneje svoje znanje širili po drugih krajih. Avtor v svojem delu »Sledovi rimskega prava v Ptujskem statutu« meni,

³¹ Povzeto po Kranjc, Sledovi, 1997, str. 217-219

³² Povzeto po Kambič, 2007, str. 80 in 84.

da so vsebino in pravne določbe večinoma študirali na pamet in ko so potovali od mesta do mesta, so to znanje širili naprej. Tudi Ptujski statut kar se tiče povzemanja rimskega prava, naj bi nastal na ta način. To znanje so v mesto najverjetneje prinesli študenti ali učeni pravniki, ki so potovali iz kraja v kraj.³³ Janez Kranjc na področju dednega prava v ptujskem statutu iz leta 1376 izpostavlja 70. člen, v katerem se kaže podobnost z rimskim pravom glede uveljavljanja zapuščinskih terjatev. Po njegovem mnenju je bistvo določila v tem: *»da lahko zagotovi potrebno jamstvo soupniku le tisti zahtevke na zapuščino, ki ga ta pravočasno uveljavlja pred sodiščem, vendar tudi to ne more poslabšati položaja tistega upnika, ki ga med tem ni bilo v deželi in ni vedel za tožbo.«*³⁴

Za primerjavo in razumevanje 70. člena statuta pravi:

*»Kdor pred sodiščem ob prav(dn)ih dnevih z vednostjo drugih upnikov doseže svoje pravice na zapuščino, naj odtlej s tem ostane v miru, dokler mu je za to ugotovljeno in podeljeno varstvo brez oviranja in ugovora drugih upnikov. Razen če drug upnik v tem času ni bil v deželi in ni vedel za tožbo; temu to ni škodovalo pri njegovih pravicah, ker medtem varstvo ni zastaralo.«*³⁵

V ptujskem statutu iz leta 1376 najdemo tri dednopravna določila (148., 149. in 150. člen), ki so identična rimskopravnim določilom in se ujemajo z Justinijanovo ureditvijo. V 148. členu statuta je predstavljeno oporočno dedovanje in zapustnikovo svobodno razpolaganje s premoženjem v primeru njegove smrti, z edino izjemo, da ni zapustil živih otrok. Oporoka je bila v rimskem pravu redni delacijski razlog, na podlagi katerega nekdo postane dedič, ker se je upošteval interes zapustnika. Kljub temu, da je imel otroke, je lahko zapustnik napisal veljavno oporoko. Otrokom kot materialnim nujnim dednim upravičencem pa je moral nakloniti nujni delež. Ptujski statut ureja oporočno dedovanje le kot subsidiarno možnost, zapustnikova oporočna svoboda pa je bila omejena, ker se je upoštevalo krvno sorodstvo. Dedič se je opredelil z rojstvom in ne toliko z

³³ Prim. Kranjc, Sledovi, 1997, str. 217-220.

³⁴ Janez Kranjc, Sledovi rimskega prava v Ptujskem statutu, 1997, str. 226.

³⁵ Ptujski statut, 1, čl. 70. Kos 1, str. 139. Podobno Ptujski statut, 2, čl. 54. Kos 2, str. 107.

zapustnikovo voljo. Tako v primeru dedovanja po rimskem pravu, kot po Ptujskem statutu je bil rezultat dedovanja na koncu podoben. Kadar je zapustnik imel potomce, je del zapuščine vedno pripadal njim. O otrocih 148. člen statuta pravi:

»Če je umrl nekdo, ki ni zapustil otrok, je tako, kot je določil z odredbo, ostalo brez nasprotovanja.«³⁶

149. člen ureja neoporočno (intestatno) dedovanje, do katerega pride, kadar zapustnik ni napravil oporoke ali če je ta neveljavna. Najbližji sorodniki dedujejo po zakonu, kadar zapustnik ni napravil oporoke in ni zapustil otrok:

»Če pa je umrl brez dedičev in brez odredbe, so njegovo imetje dedovali najbližji sorodniki, ki so iz tega poskrbeli za upnike in dušo po nasvetu.«³⁷

Kadar zapustnik ni imel nič otrok in najbližjih sorodnikov, ter tudi oporočni dediči niso dedovali, je zapustnikovo premoženje pripadlo mestnemu gospodu po 150. členu statuta iz leta 1376:

»Če je pa umrl brez dedičev in brez odredbe ter ni zapustil sorodnikov, ki naj bi dedovali njegovo imetje, sta sodnik in svet to imetje zasegla za (mestnega) gospoda in sta z njim odtlej ravnala po gospodovi volji.«³⁸

V rimskem pravu je bila podobna določba, s katero se je upošteval interes skupnosti, v tistih primerih, ko je bila dediščina brez dediča. Premoženje ni smelo ostati brez gospodarja, zato je pripadlo rimski državi.

³⁶ Ptujski statut, 1, čl. 148. Kos 1, str. 172.

³⁷ Ptujski statut, 1, čl. 149. Kos 1, str. 172.

³⁸ Ptujski statut, 1, čl. 150. Kos 1, str. 173.

5 ZNAČILNOSTI USTNIH OPOROK IN PISNIH TESTAMENTOV NA PTUJU

5.1 SKUPNE ZNAČILNOSTI PISNIH SREDNJEVEŠKIH TESTAMENTOV NA PTUJU

Prve oporoke so v srednjem veku začele nastajati v 12. stoletju. Od oporok iz rimskih časov so se razlikovale v namenu. Bistvo srednjeveške oporoke je bilo razdelitev premoženja med sorodnike in del premoženja nakloniti Cerкви, ni pa bilo bistvo postavitve dediča kot v antičnem Rimu. Marko Kambič v svojem delu navaja, da je zapustnik premoženje naklonil Cerкви v obliki legata oz. kodicila, za katerega niso veljala tako stroga obličnostna pravila. V srednjem veku so se večkrat namesto oporok posluževali kodicilov, ki so neke vrste posamezne naklonitve tistim osebam, katerim je zapustnik hotel razdeliti posamezno premoženje. Obličnosti in formalnih pravil je bilo manj in ni bilo toliko možnosti, da bi bil pravni posel za primer smrti neveljaven, kot je to veljalo za oporoko.³⁹

Skozi obdobje srednjega veka je pod pobudo Cerkve vedno bolj prevladovala miselnost, da mora zapustnik ob smrti del premoženja prepustiti tudi Cerкви in si s tem pridobiti miloščino, za vse napake, ki jih je storil v življenju. Premožni meščani, največkrat tisti brez otrok so velikokrat dobršni del svojega premoženja predali Cerкви, v zameno za "dušni blagor", izbirali pa so si tudi lego svojih grobov. Njihova želja je velikokrat bila, da so pokopani v cerkvi, ker bodo le takrat deležni molitev in večnega miru. Na našem območju najbolj izstopajo gospodje Ptujski, vendar so tudi v tistem obdobju največ prispevali in darovali, predvsem dominikancem in minoritom, ter obema samostanoma.⁴⁰

Na Ptujju in na sploh v ostalih celinskih mestih današnje Slovenije je ohranjenih malo oporok. Nekaj še ohranjenih je raziskal in pojasnil njihovo vsebino Dušan

³⁹ Prim. Kambič, 2007, str. 48 in 51.

⁴⁰ Povzeto po Mlinarič, 1997, str.45-47 in Kambič, 2007, str. 62 in 63.

Kos. Vzrok za majhno število oporok je bilo verjetno dejstvo, da je vedno kadar je zapustnik imel otroke, svoje premoženje prepustil otrokom. Na kmetijah po navadi najmlajšemu sinu, ostali pa so dobili izplačan delež. Verjeli so, da bo najmlajši sin najdlje gospodaril in se posestvo ne bo delilo.⁴¹

Poznamo oporočno in neoporočno dedovanje. Kadar velja oporočna svoboda, premoženje zapustnika deduje postavljeni dedič v oporoki. Zapustnik mora poskrbeti tudi za nujne dediče, katerim pripada nujni delež. Primarni (redni) delacijski razlog so takrat upoštevali oporoko. Na ta način je bila upoštevana zapustnikova poslednja volja, komu bo namenil premoženje. Vendar je svobodna zapustnikova volja bila upoštevana šele proti koncu 16. stoletja. Oporočna svoboda je bila omejena. Izredni delacijski razlog pa je bil zakon, ki se je upošteval takrat, kadar ni bilo napravljene veljavne oporoke. Zapustnik je bil omejen tudi na ta način, da ožjega družinskega premoženja ni mogel odsvojiti brez soglasja najožjih družinskih članov. Šlo je za premoženje, ki je bilo podedovano od prednikov in od njih pridobljeno, zato ni bilo prosto odsvoljivo.⁴²

V mestih je bilo dedovanje urejeno v statutih. Ptujski statut je določal, da je oporoka veljavna le takrat, kadar zapustnik ni imel otrok. Po rimskem pravu je bila možnost, da se prezrtemu nujnemu dediču izplača del in oporoka ostane veljavna.⁴³ Marko Kambič v svojem delu opozarja, da je bila po ptujskem statutu oporoka v vsakem primeru nična, če je zapustnik imel žive otroke in je bil dedič v oporoki nekdo drug.⁴⁴

V mestu je družinska skupnost izgubljala svoj pomen, kot organizirana gospodarska enota. Zaradi gospodarskega razvoja se je razvijalo tudi dedno pravo in pomembno vlogo je dobila spet zasebna lastnina in pravica posameznika, da lahko premoženje po smrti pripada tistim dedičem, katere je on svobodno določil v oporoki.

⁴¹ Povzeto po Dušan Kos, Srednjeveški ptujski testamenti, 1997, str. 160-162 in Vilfan, 1996, str. 260.

⁴² Povzeto po Kambič, 2007, str. 46 in Kos, 1997, str. 162.

⁴³ Več o rimski oporoki Janez Kranjc, Rimsko pravo, GV Založba, Ljubljana, 2010, str. 990.

⁴⁴ Prim. Kambič, 2007, str. 95.

5.2 OPOROKE PTUJSKIH MEŠČANOV

Ohranjenih je zelo malo srednjeveških oporok iz Ptuja. Podrobno jih je raziskoval Dušan Kos v svojem delu: Srednjeveški ptujski testamenti in njihov odsev v statutu iz leta 1376. Vsem je skupno, da tisti, ki so hoteli svoje premoženje prepustiti po smrti drugim, niso imeli živih otrok. Podobno kot v obdobju rimskega prava, zapustnik ni smel pozabiti na svoje otroke. Ti so bili do dedovanja najbolj upravičeni in enako velja tudi danes.⁴⁵

Večina oporok je sestavljenih tako, da oporočitelj najprej nakloni dar posamezni cerkvi ali samostanu v smislu očiščenja duše in plačilo za pretekle grehe. Zatem pa ostalo premoženje po kosih razdeli med posamezne osebe, ki so mu bile pomembne v njegovem življenju. Šele na koncu pa zapustnik postavi dediča, ki naj deduje vse, kar je ostalo.⁴⁶

Najstarejša oporoka je ohranjena iz leta 1447, v kateri žena bogatega meščana Lenarta Druckerja, razdeli premoženje svojima bratoma in več cerkvam. Pogoj za nastanek pisne oporoke je bil tudi obstoj večjega premoženja ali vsaj hiše v mestu. V vseh drugih primerih, kadar je imel zapustnik otroke, je bilo dovolj ustni način dedovanja ob upoštevanju mestnega prava, ki je bilo zapisano v statutu. Največ ptujskih testamentov je raziskal Dušan Kos. Po njegovem mnenju je majhno število ohranjenih oporok posledica tega, da je večino dedovanja potekalo ustno. Vendar je dedovanje potekalo normalno in je bilo nekaj vsakdanjega. Vsi testamenti imajo skupno značilnost, da oporočitelj ni imel živih otrok. Ptujška statuta ne omenjata posebnih pravil, kako naj bo oporoka sestavljena. Ptujski meščani so velikokrat namesto pisne sklenili ustno oporoko, nekaj svojega premoženja pa namenili cerkvenim ustanovam v obliki darovnic. Cerkev je v tistih časih nastopala kot nekakšen poseben nujni dedič. Prevezela je vlogo za ureditev cerkvenega pogreba in odvezo grehov, pod pogojem, da ji je

⁴⁵ Več o tem Kos, Srednjeveški, 1997, 157-164.

⁴⁶ Povzeto po Kambič, 2007, str. 48 in 51.

zapustnik naklonil nekaj svojega premoženja.⁴⁷

Pogosto je oporoko pisal notar ali pa jo je tisti, ki je bil več prava napisal kot premoženjsko-pravno listino. Tudi pravila, da mora pri lastnoročno napisani oporoki sodelovati sedem prič se niso držali. Po navadi sta zadoščali dve priči, notar pa jim je dodal pečat, da je lista navzven izgledala kot pomemben dokument, načeloma pa se niso držali formalnih strogosti iz rimskih časov. Marko Kambič v svojem delu navaja, da so šele v 16. stoletju obliki posvečali večjo pozornost in takrat so začele nastajati formalno pravilne oporoke. Do takrat so prevladovali kodicili, za katere niso bila predpisana stroga pravila obličnosti in so praviloma vedno obveljali. Na ta način se je premoženje zapustnika razdelilo na več oseb, ki so mu bile najbližje, postavitve glavnega dediča pa ni bil pogoj za veljavnost kodicila.⁴⁸ Te trditve veljajo na splošno za celinska mesta današnje Slovenije, kjer posebni postopek, kako naj oporoka izgleda ni bil predpisan. Na Ptujju je veljalo drugače, kar potrjuje poseben notarski praktik. Notarji so ga skrbno uporabljali, ker je bilo v njem natančno opisano, kako formalno sestaviti oporoko. Ptujski minoritski samostan hrani v svoji knjižnici vsaj enega takega. Notarji so imeli posebno sobo, v kateri so hranili svoje spise, ljudje pa so jim zaupali na podlagi varnosti, ki so jo ti predstavljali.⁴⁹ Slika na naslednji strani prikazuje prvo stran Praktika (notarskega pripomočka).

⁴⁷ Prim. Kos, Srednjeveški, 1997, str. 158.

⁴⁸ Prim. Kambič, 2007, str. 95 in 96.

⁴⁹ To mi je povedal prof. Borut Holcman

Slika 1: Prva stran notarskega Praktika.⁵⁰

⁵⁰ Legenda k fotografiji: Notarski praktikable (notarski pripomoček pri sestavljanju notarskih zapisov), Adam Volk, Informatio notariorum unnd Verbeßerte Notariatskunst, 1647. Prva stran Praktika. Praktik hrani Minoritska knjižnica na Ptuju.

Notarii publici.
 Ulrich Klengker, Formulae iuris, Rottenmann 1453, Dresden, sig. M. 63.

6 PREDSTAVITEV POMEMBNIH DEDNIH DOLOČIL IN VRSTE DELITVE DEDIŠČINE

6.1 POMEMBNA DEDNOPRAVNA DOLOČILA

Ptujska statuta odgovornost dedičev za dolgove zapustnika urejata tako, da dediči odgovarjajo samo do višine zapustnikovega premoženja - cum viribus hereditatis.⁵¹ Tako so dediči morali poplačati upnike, niso pa smeli pozabiti na dar Cerkvi. Po smrti pokojnika je bilo potrebno poskrbeti za njegovo dušo. To vlogo je prevzela Cerkev in je del od zapuščine vedno pripadal njej ali pa se je razdelil revežem. Kadar zapustnik ni imel premoženja iz katerega bi se poplačali upniki, so bili otroci in žena prosti dolga, ker so jamčili samo z zapustnikovim premoženjem. Statut iz leta 1376 vsebuje 156. člen, ki se glasi:

»Če nekdo umre in bi moral poplačati dolg ter ni zapustil ničesar, iz česar bi njegova žena ali dediči plačali, naj bodo le-ti tega dolga prosti pred Bogom in pred ljudmi.«⁵²

Ptujski statut tudi ureja odgovornost za dolgove prezadolženega zakonca, ki je umrl. Vladimir Simič v svojem delu navaja, da je takrat veljalo pravilo, po katerem je mož ženin varuh in gospodar. Če je umrl prezadolžen mož, žena ni rabila poplačati nastalega dolga, ker se je štelo, da žena jamči samo z dediščinskim premoženjem. V nasprotnem primeru pa, kadar je umrla prezadolžena žena, je moral mož poplačati vse dolgove. Po avtorjevem mnenju je imel tudi pravico, da je dolg poplačal iz premoženja nove žene, za kar ni rabil posebnega dovoljenja. Na splošno je veljalo, če se mož ponovno poroči, lahko razpolaga z premičnim premoženjem nove žene za poplačilo starega dolga.⁵³ Oprostitev plačila moževega dolga vsebuje 157. člen, ki v statutu iz leta 1376 pravi:

⁵¹ Več o tem Kambič, 2007, str. 55 in 97.

⁵² Ptujski statut, 1, čl. 156. Kos 1, str. 176.

⁵³ Prim. Simič, Ptujski, 1997, str. 23 in Kambič, 2007, str. 98.

»In če žena vzame drugega moža, pri čemer ji dajo njeni sorodniki imetje, ki ga prej ni imela, ali če vzame moža, ki ima imetje, ali ko po božjem nasvetu pri drugem možu pride do imetja, niti mož niti žena ne poplačata ničesar od denarnega dolga prejšnjega moža; pač pa samo toliko, kolikor ju Bog opomni in hočeta vrniti po prosti volji.«⁵⁴

V drugem statutu iz leta 1513 sta v 69. členu združena oba člena iz prvega statuta (156. in 157. člen).

Dolžnost poplačati dolgove prezadolžene žene, pa vsebuje 158. člen statuta iz leta 1376 in 70. člen statuta mesta Ptuja iz leta 1513, ki se glasi:

»In če nekemu možu umre žena, ki bi morala poplačati dolg, in (mož) z ničimer ne more poplačati ter vzame drugo ženo, ki mu prinese premično imetje, naj iz premičnega imetja poplača ves (dolg); tako je zaradi postave, da je mož ženin varuh in gospodar.«⁵⁵

Ptujski statut je sestavljen iz različnih določb, katere nimajo skupnega izvora ali istega vira. Pravila so prevzeta iz drugih statutov, veliko je tudi takih, ki izražajo posamezne interese oblasti, ki se je delila na več delov. Nekatera pravila pa so splošna, ki so se jih ljudje držali že veliko prej in so podobna krajevnim običajem. Velika podobnost statuta se kaže tudi s Saškim zrcalom, ki je dedovanje podrobno urejalo. Ptujski statut naj bi bil sestavljen iz različnih pravnih podlag in določila, ki jih vsebuje so podobna pravilom iz večih statutov srednjeveških mest iz takratne spodnje Štajerske. Veliko podobnost ima Ptujski statut s Saškim zrcalom, katero je že samo sestavljeno iz privatnih zapisov različnih avtorjev. Ni pa ptujski statut pisan kot obnova Švabskega zrcala, povzeti so samo posamezni fragmenti zapisov.⁵⁶

V visokem srednjem veku je bilo ponekod dedovanje urejeno po parentelah. To

⁵⁴ Ptujski statut, 1, čl. 157. Kos 1, str. 176.

⁵⁵ Ptujski statut, 1, čl. 158. Kos 1, str. 177. Podobno Ptujski statut, 2, čl. 70. Kos 2, str. 121.

⁵⁶ Povzeto po Simič, Ptujski, 1997, str. 23-24 in Kambič, 2007, str. 99.

je pomenilo, da so bližnje in daljne sorodnike razlikovali po vrstah. Najbližji sorodniki so bili v prvi vrsti otroci. V drugo vrsto so spadali starši, v tretjo pa bratje in sestre.⁵⁷ V posamezni parenteli je veljalo načelo da starejši deli, mlajši pa izbira: " Der altere soll teilen, der Jungere kiesen".⁵⁸

Glavni dedni upravičenci po zapustniku so bili otroci pod njegovo oblastjo. Dedovanje otrok nam v statutu iz leta 1376 predstavijo členi od 141. do 145. Prvi člen tega sklopa (141. člen) govori o prosti volji očeta, s kom bo poročal svoje otroke:

»Oče sme svoje otroke poročiti, kot mu je všeč, po svoji volji, v mestu ali zunaj mesta, za primer (svoje) smrti ali v dosmrtni užitek (ter) brez ovire.«⁵⁹

V 142. členu je očetu dovoljeno po svoji volji razdeliti njegovo premoženje:

»Tudi jim sme z odredbo razdeliti (imetje), če hoče, za primer (svoje) smrti ali v dosmrtni užitek.«⁶⁰

143. člen ptujskega statuta iz leta 1376 nam pove, da v primeru dedovanja po zakonu, dedujejo zapustnikovi otroci po enakih deležih:

»Če pa umre in svojih otrok ni ne s poroko ne z odredbo med seboj razdelil, tedaj so otroci enako dedovali z deleži in s čakanjem od enega na drugega in niso bili razdeljeni po prednosti.«⁶¹

144. in 145. člen govorita o varuštvu in poslednji želji zapustnika, da v primeru, kadar je pozabil na otroke, naj za njih poskrbi mestni svet z določitvijo novega varuha ali pa poskrbi za poštenost tistega, ki ga je on določil:

⁵⁷ Povzeto po Kambič, 2007, str. 53, 93 in 94.

⁵⁸ Več o tem Vilfan 1996, str. 259.

⁵⁹ Ptujski statut, 1, čl. 141. Kos 1, str. 169.

⁶⁰ Ptujski statut, 1, čl. 142. Kos 1, str. 169.

⁶¹ Ptujski statut, 1, čl. 143. Kos 1, str. 169.

»Če so bili ti otroci v (rani) mladosti in zanje oče ni poskrbel s sorodnikom ali tujcem, tedaj je (mestni) svet poskrbel zanje po svojem poštenju in niso bili poročeni po prednosti.«⁶²

»Če pa je oče z odredbo poskrbel zanje z nekom, ki mu je bil za to všečen, kdorkoli je pač bil, je ta z otroki ravnal po svojem poštenju.«⁶³

Kasneje je bila do dedovanja upravičena tudi žena, vendar je verjetno njej pripadalo le posamezno premoženje, ki je spadalo k gospodinjstvu in posamezni ženski predmeti.⁶⁴ 151. člen statuta iz leta 1376 nam pokaže, da gospodinja, ki jo smatrajo za pokojnikovo ženo, ni dedinja, ampak za njo pravično poskrbijo moževi sorodniki:

»Če je pa nekdo umrl brez dedičev in brez odredbe, a je zapustil gospodinjo, so najbližji sorodniki njegovo gospodinjo po nasvetu odpravili iz imetja po pravu.«⁶⁵

Člen 152. iz ptujskega statuta iz leta 1376 nam ponazori dedovanje žene skupaj z otroci:

»Ko je umrl nekdo, ki je zapustil otroke in tudi njihovo mater, je tej ženski od njegovega imetja pripadlo, kar ji je po pravu šlo. Toda svoje lastne dote ni mogla zamožiti drugemu možu za primer smrti brez privolitve svojih otrok.«⁶⁶

Ženska (mati) je bila v primeru dedovanja po umrlem možu v slabšem položaju od svojih otrok. Velikokrat je potrebovala njihovo soglasje in niso je šteli za dedinjo. Pripadalo ji je le nekaj premoženja, katerega opredeljuje 154. člen statuta iz leta 1376:

⁶² Ptujski statut, 1, čl. 144. Kos 1, str. 170.

⁶³ Ptujski statut, 1, čl. 145. Kos 1, str. 170.

⁶⁴ Več o tem Kambič, 2007, str. 93-94 in Vilfan 1996, str. 261.

⁶⁵ Ptujski statut, 1, čl. 151. Kos 1, str. 173.

⁶⁶ Ptujski statut, 1, čl. 152. Kos 1, str. 174.

»In če naj neki ženski pripade premično premoženje, je to vino, žito, živina, posteljnina in drugi gospodinjski predmeti, ki so v hiši. Toda trgovsko blago, zastave, denarni dolg, gotovina, to ni premično imetje; vse to pripada otrokom in upnikom, kadar je vse (to) iz imetja upnikov.«⁶⁷

V Ptujskem statutu je še veljala izjema takrat, kadar zapustnik ni imel otrok niti žene. Tisto premoženje, katero je dal oče sinu, se ni delilo med očeta in zapustnikove brate in sestre, temveč je pripadalo očetu nazaj, ostalo pa se je delilo naprej. Oče je pri dedovanju izključeval druge sorodnike, kadar je šlo za premoženje, ki si ga je on ustvaril. Znali so ločiti med tistim, kar si je zapustnik sam ustvaril in tistim kar je dobil v dar od očeta oz. staršev. Člen 159. ptujskega statuta iz leta 1376 pravi:

»Če nekemu očetu umre otrok, ki ga je poročil in mu dal imetje, bodisi nepremično ali premično, in ta ne zapusti ne žene ne otroka, (tedaj) oče deduje otrokovo imetje in naj ne dedujeta ne brat ne sestra; tako je zato, ker je (imetje) prišlo od očeta.«⁶⁸

Temu členu je vsebinsko enak 71. člen drugega ptujskega statuta iz leta 1513. Rimsko pravo tudi tega pravila ni poznalo. Upoštevano je bilo tako imenovano "načelo zapalosti", ki pravi, da naj očevina (očetovo premoženje) pade tja od koder je prišla. Za očeta velja "paterna paternis", za mamo, katera je dobila ženske predmete in stvari (materina) pa "materna maternis".⁶⁹ V nadaljevanju pa 160. člen statuta iz leta 1376 ponazori prosto razpolaganje s premoženjem za primer smrti, katerega si je sin sam pridobil in ustvaril:

»Če je pa sin pridobil še kakšno drugo imetje, kot mu ga je dal oče, ga lahko izroči pri zdravem telesu ali na smrtni postelji, komur hoče. Če pa umre brez odredbe, naj najbližji sorodniki dedujejo imetje ter naj dajo duši njen del od tega in ljudem od tega poplačajo dolgove; in ti dediči lahko segajo do sedmega

⁶⁷ Ptujski statut, 1, čl. 154. Kos 1, str. 175.

⁶⁸ Ptujski statut, 1, čl. 159. Kos 1, str. 178. Podobno Ptujski statut, 2, čl. 71. Kos 2, str. 121.

⁶⁹ Povzeto po Kambič, 2007, str. 53 in Vilfan, 1996, str. 259-261.

rodu.«⁷⁰

Temu členu je vsebinsko enak 72. člen drugega ptujskega statuta iz leta 1376.

6.2 VRSTE DELITVE DEDIŠČINE

V vaseh in okoliških krajih, ki niso spadali pod okrilje mesta, je bilo rodbinsko pravo močnejše razvito. Zasebna lastnina in svoboda razpolaganja se ni upoštevala v celoti. Zapustnik, kakor tudi druge osebe so morale spoštovati tudi voljo drugih oseb, s katerimi so živeli v skupnosti in v primeru razpolaganja s premoženjem pridobiti njihovo soglasje. Premoženje so ustvarjali skupaj, zato so bili izrazito nenaklonjeni delitvi premoženja, ker bi se s tem uničilo celotno posestvo oziroma kmetija, ki je bila potrebna, da je skupnost lahko preživela. Pojem zasebne lastnine je bil hitreje razvit v mestih, kjer je načeloma veljala večja svoboda razpolaganja in večja svoboda zapustnika, kako bo v primeru svoje smrti razdelil premoženje.⁷¹ Načelo nedeljivosti premoženja najprimerneje ponazori stari slovenski rek: "Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena". Kmetije so bile takrat urejene kot neke vrste agrarna posestva, ki so kot celote služile preživetju ljudi, kateri so spadali pod posamezno kmetijo. Sergij Vilfan v svojem delu opozarja, da razdelitev premoženja ni prišla v poštev. Po njegovem mnenju je kmetijo po navadi prevzel en dedič, ki je bil praviloma sin zapustnika in je moral ostalim dedičem (ostalim sinovom in hčeram zapustnika) izplačati dedne deleže v obliki odpravščine. Tako je počasi nedeljivost premoženja prehajalo v dedovanje enako upravičenih po idealnih deležih, čeprav je kmetija ostala nespremenjena in je dejansko pripadala enemu dediču. Ta je moral poskrbeti, da je ostalim upravičenim dedičem izplačal vrednost idealnih deležev.⁷²

Ptujski statut med ostalimi določbami omenja načelo deljivosti zapuščine, pri katerem se upošteva enako upravičene dediče, ki so premoženje dedovali po

⁷⁰ Ptujski statut, 1, čl. 160. Kos 1, str. 178. Vsebinsko enako Ptujski statut, 2, čl. 72. Kos 2, str. 121.

⁷¹ Povzeto po Vilfan, 1996, str. 259-260 in Kambič, 2007, str. 47.

⁷² Prim. Vilfan, 1996, str. 260.

glavah, po enako realno deljivih deležih. Sergij Vilfan v svojem delu »Pravna zgodovina Slovencev« meni, da je vpliv rimskega prava in pojem zasebne lastnine izrazitejši v mestu, kot na podeželju. V meščanskem okolju je veljalo pravilo, da enako upravičeni dediči dedujejo premoženje po deležih. Pri delitvi se je upoštevalo tudi znano srednjeveško pravilo iz nemškega prava, ki je zajeto tudi v Saškem zrcalu, po katerem starejši deli, mlajši pa prvi izbira: "Der Aeltere soll teilen, der Jungere kiesen".⁷³ Rimsko pravo takega pravila ni imelo. Z upoštevanjem tega pravila so se možnosti pravedanja in sporov načeloma zmanjšale. To pomembno načelo delitve dediščine po enakih delih v primeru večih otrok vsebuje tudi Ptujski statut iz leta 1376 v 32. členu, ki se glasi:

»Ko hočejo bratje in sestre ali drugi dediči, ki so si v enakem sorodstvu, med seboj deliti (dediščino), naj starejši deli in mlajši izbira.«⁷⁴

Temu členu iz prvega statuta je podoben tudi 78. člen iz drugega statuta iz leta 1513, kateremu so zraven bratov in sester dodani tudi drugi oddaljenejši sorodniki v isti stopnji sorodstva:

»Ko hočejo bratje in sestre ali drugi sorodniki dediči med seboj deliti (dediščino), naj starejši deli in mlajši izbira, kateri delež bo vzel.«⁷⁵

⁷³ Prim. Vilfan, 1996, str. 259.

⁷⁴ Ptujski statut, 1, čl. 32. Kos 1, str. 124.

⁷⁵ Ptujski statut, 2, čl. 78. Kos 2, str. 125.

Slika 2: Bratska delitev v saškem zrcalu: starejši deli, mlajši izbira.⁷⁶

⁷⁶ Ilustracija prikazuje bratsko delitev, o kateri govori 32. člen prvega Ptujskega statuta iz leta 1376 in 78. člen drugega Ptujskega statuta iz leta 1513. Saško ogledalo, 16 v. Faksimilna izdaja.

7 SKLEP

Praktičnost Ptujškega statuta je neizmerna. Za današnji čas velja, da so družbeni odnosi zahtevnejši in medsebojna razmerja bolj zapletena. Razvoj tehnologije je večini ljudem prinesel blagostanje, vendar s težavo priznamo, da so stiki med ljudmi boljši in da podrobno urejanje s pravili ne prinese vedno najboljših rezultatov. Današnji zakon o dedovanju vsebuje preko 220 členov, razvijal se je skozi veliko stopenj in naj bi bil najboljša zbirka norm, ki jo trenutno premoremo na področju dedovanja. Iz takratnih časov, ko sta veljala ptujška statuta je zanimiva ugotovitev, da je večina dedovanja potekala ustno. Le kadar ni bilo otrok kot glavnih dedičev je veljala oporoka ali statut.

Podobno kot v rimskih časih in v današnjih ureditvah je v srednjem veku kot nujni dedič vedno imel najpomembnejšo vlogo otrok zapustnika. V rimskem pravu se ga je lahko celo prezrlo, če se mu je namenilo ustrezen dedni delež. Po ptujškem pravu pa oporočno dedovanje sploh ni bilo možno, če je zapustnik imel živega otroka. S pomočjo zastavljenih ciljev v diplomskem delu smo spoznali, da sta Ptujška statuta dedovanje urejala podobno, kot je bilo dedovanje urejeno v drugih mestih takratnega časa na našem ozemlju. S pomočjo preučevanja literature in drugih virom smo spoznali, da je majhno število ohranjenih srednjeveških meščanskih testamentov posledica počasnega razvoja oporočnega dedovanja in povečevanja vloge Cerkev in rimskega prava.

Z primerjavo s primorskimi mesti, kjer so bile oporoke popolnejše in so zasledovale cilj postavitve dediča, so oporoke meščanov celinskih mest spominjale na volila in legate, s katerimi je zapustnik razdelil premoženje večim osebam. Ob seznanjanju literature smo velikokrat naleteli na vlogo Cerkev in obeh samostanov, tudi na področju dednega prava. Iz ohranjenega gradiva in listin se da razbrati, da je ob smrti vedno bilo najprej poskrbljeno za cerkveni dar, vlogo za pokojnikovo dušo pa je prevzela Cerkev, zato so popolnejše in oblikovno pravilne oporoke začele nastajati šele proti koncu 16.stoletja. S proučevanjem literature smo spoznali, da je v času Ptujških statutov oporočna svoboda bila

omejena. Tako kot v rimskem pravu, je v srednjeveškem Ptujju bila oporočiljeva poslednja volja omejena z interesi najožjih krvnih sorodnikov – otrok. Ugotovili smo, da kljub naklonitvi ustreznega dednega deleža (nujnega deleža), oporoka ni imela veljave, kadar je zapustnik imel otroke. Med nastankom obeh statotov je preteklo 150 let, vendar večjega napredka ali korenitih sprememb na področju dednega prava ni zaznati. Drugi statut iz leta 1513 je obsežnejši za dvajset členov, njegove določbe so bolj razložene in natančne, vendar je njegov nastanek rezultat obnove in povzetka starega iz leta 1376. Oporočno dedovanje je bilo namenjeno majhnemu krogu ljudi znotraj mesta, kateri so razpolagali z večjim premoženjem. Na podeželju so še vedno bili naklonjeni temu, da se premoženje zapustnika po smrti ne razdeli in enotno služi naprej za zagotavljanje gospodarske funkcije. V diplomskem delu se potrjuje domneva, da je Ptuj z razvojem trgovine gospodarsko zaživel, s tem je privabil množico trgovcev in drugih pomembnih ljudi. Nastala sta statuta, kot rezultat njegove moči in želje posameznikov, da se življenje uredi z zapisanim pravom. Poleg trgovanja so se uredila tudi druga področja, med katerimi je pomembno vlogo imelo tudi dedovanje.

Na podeželju in obrobju mesta so bili izrazito nenaklonjeni delitvi premoženja po zapustnikovi smrti. Premoženje je po navadi pripadalo enem dediču, ostalim se je izplačal ustrezen del. V mestu je bila zasebna lastnina močnejše izražena in svoboda zapustnikove volje je imela večji pomen. Poznali so načelo deljivosti zapuščine in dedovanje enako upravičenih dedičev po enako realno deljivih deležih. Ob delitvi dediščine po enakih delih se je upoštevalo pravilo iz nemškega prava: starejši deli, mlajši izbira. Odgovornost dedičev za zapustnikove dolgove je bila omejena do višine zapustnikovega premoženja. V statutu je zanimiva določba, ki ponazarja vlogo moža, ki naj bi bil ženin varuh in gospodar. V primeru smrti prezadolžene žene, je bil mož dolžan poplačati vse dolgove, četudi jih je poplačal iz premoženja nove žene, do katerega je imel prost dostop.

Pomembna je še naslednja dednopravna določba, s pomočjo katere so ločevali premoženje zapustnika, ki si ga je sam ustvaril in tisto premoženje, ki ga je dobil

od očeta. V primeru, da zapustnik ni imel otrok in zakonca, so dedovali bratje in sestre, vendar je bilo očetu vrnjeno tisto, kar je kot dar namenil otroku.

Večina dedovanja je v takratnem času potekalo ustno, zapustnik je premoženje po navadi razdelil otrokom. Majhno število meščanskih oporok je posledica dejstva, da je bila oporočna svoboda zapustnika omejena, kadar je imel otroke. Takrat napravljena oporoka ni veljala, četudi bi otroci dobili ustrezen del. Ptujška statuta oporoko le omenjata, ne predpisujeta pa, kako naj bo napisana ali sestavljena. Vsem meščanskim oporokam na Ptujju je skupno, da zapustnik najprej nameni dar Cerкви in posameznim cerkvenim ustanovam. V nadaljevanju razdeli posamezno premoženje bližnjim sorodnikom, ostalo premoženje pa kot celoto prepusti eni osebi – po navadi preživelemu zakoncu. Glavni namen oporoke ni bil postavitve dediča, ampak razdelitev premoženja med sorodnike.

Primorska mesta so v Srednjem veku veljala za bolj razvita od mest v notranjosti današnje Slovenije. Razvit je bil notariat, ideje rimskega prava so hitreje prodrle v zapisane statute. Oporoke so se vsebinsko in oblikovno zgledovale po rimskih oporokah, za razliko od testamentov ptujških meščanov, ki so lahko svobodno testirali le ob neobstoju živih otrok. Primorska mesta so bila tesneje povezana s svojim zaledjem, katero je bilo tudi seznanjeno s pravno kulturo. Ptuj takega razvoja nikoli ni dosegel, čeprav je bil med razvitejšimi mesti v notranjosti. Ptujčani so se držali svojega ozemlja znotraj obzidja, ki ga je določil mestni gospod. Večinoma dedovanja je potekalo ustno, največkrat v zadnjih trenutkih zapustnikovega življenja.

8 VIRI IN LITERATURA

8.1 VIRI

Kos Dušan, Statut mesta Ptuj 1376, Prepis in prevod, v: Masten, M.H. (e tal.): Statut mesta Ptuj 1376, Študijska izdaja, Zgodovinski arhiv Ptuj, Maribor, 1998.

Kos Dušan, Statut mesta Ptuj 1513, Prepis in Prevod, v: Masten, M.H., KOS, D: Statut mesta Ptuja 1513, Zgodovinski arhiv Ptuj, Ljubljana, 1999.

8.2 LITERATURA

Kambič Marko, Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI., Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2007.

Klasinc Peter, Meščanski špital v Ptuj, v: Ptujski zbornik IV, Založba Obzorja, Maribor, 1975, str. 169-172.

Kos Dušan, Srednjeveški ptujski testamenti in njihov odsev v statutu iz leta 1376, v: Mestni statut 1376, mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 157-172.

Kranjc Janez, Rimsko pravo (2. Pregledana in dopolnjena izdaja), GV Založba, Ljubljana, 2010.

Kranjc Janez, Sledovi rimskega prava v Ptujskem statutu, v: Mestni statut 1376, mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 217-244.

Masten Hernja Marija, Dva ptujska statute 1376 in 1513, v: Mestni statut 1376, mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj,

Zgodovinski arhiv, 1997, str. 63-104.

Mlinarič Jože, Ptujška župnija ter samostana dominikancev in manjših bratov v stoletju nastanka mestnega statuta, v: Mestni statut 1376, Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 39-51.

Ojnik Stanislav, Odsev interesov salzburškega nadškofa, deželnega kneza in Ptujskih gospodov v Ptujškem statutu iz leta 1376, v: Mestni statut 1376, mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 189-202.

Simič Vladimir, Ptujski statut iz leta 1376, v: Mestni statut 1376, mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru, Ptuj, Zgodovinski arhiv, 1997, str. 16-26.

Vilfan Sergij, Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana, 1996.

Vilfan Sergij, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci, Zbirka pravna obzorja 5, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1996.